

*A nemzeti irodalmi kánon szükségességéről*

émafelvezető kérdésem: Miért nem képes Magyarországon felerősödni az igény egy nemzeti irodalmi kánon iránt?

Nem tévedés a felvetés: történeti áttekintések, összegzések, értékrangsorok írónak manapság is, de „nemzeti” jelzővel azonosítható kánon nincs. Irodalomtörténet-írás még létezik, bár lehet, már nem sokáig. Kritika éri magának a műfajnak a jogosultságát, mondván nincs tudományosan rögzíthető pozíciója az efféle a vállalkozásnak, mivel az irodalomtudománynak nincs átfogó, egységesíthető szempontrendszere, általánosan elfogadott módszertana. Minden egységesítési kísérlet kényszer, tudományellenes hatalmi befolyásolás. Nincs egy történet, csak történetek vannak. Nincs univerzális esztétika, csak ízlések vannak, melyek egyenrangúak, nem illeszthetők egy nagyobb értelmezői szerkezetbe. Ám nem csupán az esztétikai rendszerezések múlták idejüket, hanem maga az irodalmiság mibenléte sem definiálható már kielégítően. Az irodalom jelenbeli mediatisztasága nem teszi lehetővé a szépirodalomnak mint önálló vizsgálati-értelmezési tárgynak a körülhatárolhatóságát. Korábbi műnemei, műfajai lassan – vagy talán nem is olyan lassan – a múlt emlékeivé válnak. A hagyományos irodalmi formák a médiaesemények színes, változatos világát gazdagítják. A szépirodalom átalakul a képek uralta médiafelületek kísérő, járulékos elemévé, a vizualitás illusztrációjává.

Irodalmi kanonizálás – meglehetősen ideiglenesen – ma is megfigyelhető. A létező rangsorokat azonban a nemzeti vonatkozási-értelmezési rendszerektől szabadulni igyekvő, a szakmaiságot hirdető kiválasztottak hozzák létre. A magyar irodalom és annak tudományos feldolgozásának krémjét egy exkluzív elit alkotja, amely nemzeti értelemben nem törekszik reprezentálásra, ellenkezőleg: idealizált idegen kulturális mintákat követ. Minősítései, értékrangsoraik a következő szemléleti alapelvek mentén szerveződnek.

Mindenekelőtt – akár a szélsőségekig vitt – individualizmus jellemzi képviselőiket. Pozícióik elismertetéseként megszerzett korszerű ismereteiket, szakmai kompetenciájukat hozzák fel érvként. Tagadják az egységes kulturális tradíciót, annak differenciálásában érdekeltek. Nemzeti múltunkat leginkább szegényletesnek és bűnösnek látják, ezért értelemszerűen leértékelik a sikeres, nagy nyelvi kultúrák képezte fejlődésbeli központokkal szembeni összevetésekben. A múlt újraekzdését, revideálását vagy egyáltalán a kontinuitás megteremtésének esélyét is lehetetlennek vélik. A progresszió elvének történelemalakító erejében hisznek. A mindenkori progressziónak beazonosítható hordozói, képviselői, lokalizálható kultikus helyei, színterei, presztízzsel bíró életvezetési mintái, szeánszai, követendő szertartásai vannak. A mai korszerű létfelfogás és viselkedésmód követelményrendszerét alapvetően a nemzetek fölöttiség és az értékrelativizmus jellemzi. Az akadályozó közösségi függéktől mentes, önmaga függetlenségét és cselekvési szabadságát abszolút értéknek valló,

Elhangzott a *Nemzeti irodalom, kánon, iskola* elnevezésű konferencián, a Magyar Írószövetségben 2013. január 31-én.

önmegvalósító személyiségek ellenőrzésmentes kulturális „játszóterként”, az élményszerzés terepeként látják a világot. Ez az egzisztencia a kulturális autonómia létezőjeként tekint magára, s a művelődésbeli, illetve a hatalmi-ideológiai-politikai szférák összeegyeztethetlenségének hitével eltöltve ragaszkodik saját kulturális értelemfelfogásához. Nem tűri a racionalizáló szabályozást, ellenszenvvel viseltetik az intézményiség iránt – hacsak nem ő maga irányítja. Mivel a nemzeti emlékezetet intézményesült alakulatok hordozzák, s ezek kiszolgáltatottak lehetnek a hatalmi, ideológiai deformációknak és kényszereknek, ezért az állami, intézményi vagy egyáltalán a hivatalosság helyzetéből való befolyásolással szembeni ellenszenv a nemzeti vonatkozási, illetve értelmezési keretek elutasításához vezet részükről. A magyar kulturális elit egyes szereplőinek körében elterjedt a magyar elmaradottság tudata, népszerű gondolat az idegen- és fejlődésellenes provincializmustól való menekülés, a személyiségek szabad kibontakozását akadályozó nemzeti kollektívizmussal szembeni fellépés kényszere. Nem új az elképzelés, már száz évvel ezelőttről ismerős, a polgári radikalizmus eszmeiségében fölbukkanó elgondolás bűvkörében élnek sokan ma is: a magyarság közös szimbolikus értelemvilágának radikális átfonnálására van szükség, hangoztatják. Itt az idő a naftalinszagú múltat felülíró ellenkanonizációra, a kultúra fölszabadító erejére támaszkodva kultúráváltásra, akkulturalizációra.

Az irodalmi minőségeszmény tekintetében párhuzamosan látszólag kétféle perspektíva hat egymás mellett. Születnek rendszerezések a szigorú szakmaiság égíse alatt, melyekben a magyar irodalom története az irodalomtudomány éppen aktuális szemléleti követelményeinek, iskolai előírásainak megfelelően ölt testet. Ebben az esetben a magyar irodalomtörténet mindenekelőtt a nyugati irodalom alkotástechnikai, poétikai, szemléleti változásainak speciális, a normát követő változataként mutatattik be. Úgy is jellemezhetnénk: nem más ez, mint a nyugati irodalmiság története magyar aspektusból, magyar nyelvű példák segítségével. A nemzeti jelleg itt jellemzően negatív összefüggés: eltérés a mértékadótól, deformáltság, csonkaság, deficit, lemaradás, zsákutca. Az efféle „szakmaiság” nyilvánvalóan elzárt terület a laikusok számára. Tehát a kanonizálás kizárólag szakember által végezhető, speciális tudást igénylő munka. A körön kívüli kotnyeleskedés nem kívánatos, sőt kifejezetten káros. Az irodalom szakmai tárgy, a kánon tudományos teljesítmény, beavatatlan számára ellenőrizhetetlen és felülbíráhatatlan. A kulturális közösség feladata a feltétlen tisztelet és elfogadás. Aki nem így tesz, az barbár vagy politikai akarnok.

Létezik e kifinomult szakmaiságnak másik arculata is, ez az ún. posztkánoni kultúra gyakorlatát viszi végbe a maga önszabályzó, tartalmainak kötelező jellegét és kötőerejét feladó, a pluralitás sokszínűségét demonstráló, a szabad választás esélyét kínáló áttekinthető munkáiban. Mintha azt a nietzschei rögeszmét kívánnák bizonygatni, hogy ami az organikus életösszefüggések léptékeit felülmúlja, az életellenes koholmány. Az intézményesen közvetített múltat és bármilyen egységesítő elv alapján álló értelmezési módot el kell utasítani! A közös tudás amennyiben összefüggésbe hozható valamilyen nagy intézményi struktúrával, államisággal, fölső irányítottsággal, annyiban elutasítandó, a kultúra autonómiájával összeférhetetlen. S mivel a nemzet mint történelmi kulturális képződmény sem mentes a felsorolt tulajdonságoktól, ezért a nemzeti kollektíváshoz kötődő tartalmak, a szabad tájékozódás e rendszeridegen elemei nem kaphatnak helyet az autonóm kulturális alakzatok még oly képlékeny értelemhalmazában sem. A rendeletek és diktátumok elutasítása, az ideológiai szennyezettségtől való megtisztulás szándéka, a nyilvános reflexió propagálása ebben a kérdésben nemcsak abba a teoretikus gondba ütközik, hogy egy

nyitottnak hirdetett értelmezési rendszer befogadhatja-e önmaga kritikáját vagy tagadását is. Ennél súlyosabb a probléma! Ezen a ponton nemcsak önmagával fordul szembe ez a módszer, ugyanis ekképpen nem segíti a tájékozódást és a választást – amiképpen az a rendeltetése volna –, hanem egy prekoncepció által akadályozza. S ha még lehet fokozni az okozott baj nagyságára való figyelmeztetést, akkor nem lehet elmenni zokszó nélkül a művelődésbeli folytonosság, egymásra épülés tudatosítását akadályozó értelmezésnek e módja mellett. Az aktuális értelemhorizontot lezárja ez az eljárás, azon túlról semmi sem gyakorolhat rá hatást.

A szakértői és a posztkánoni kultúra művelői összetartoznak a magyar irodalomértelmezés égboltja alatt. Személyiségfelfogásuk és nyelvfilozófiai eltökéltségük kizárólagos posztesztétikai preferenciákat érvényesítenek. Erős kétellyel néznek mindenféle metafizikai, logocentrikus gondolati modellre, az időbeliség és nyelviség létmódjának – minden analitikus-pozitivistá módzertant az illúziók világába taszító – elementáris tapasztalatára támaszkodva vésik kőbe a végső bizonyosságot: az emberi racionalitásnak és világtapasztalásnak nincs objektív, időtlen fundamentuma. Az interpretációs tudománymodell, a diszkurzivitás számára nem maradt más lehetőség, mint önnön viszonylagosságában, közties létében, mediátizáltságának tudatában relatív igazságokat elfogadtatni, s leleplezni megfoghatatlanul elillanó azonosságábrándokat. Mintha egy pannóniai zen-buddhista kolostor szerzetesei mantráznák végtelenül a megvilágosodottak belátását: csak a semmi valóságos.

Más megközelítésben beszélhetünk akár a tudáselit egy részének a lokális és hatalmi kötöttségekkel szembeni lázadásáról, új tekintélyválasztásáról. Az eszményített – jellemzően külhoni – kulturális minta ellentétbe került saját mindennapos világukkal. Kultúraváltásuk megkövetelte, hogy összetörjék korábbi szimbolikus formáikat, legyenek azok a lukácsista esztétika tanainak pozitív példái vagy a menthetetlenül romantikusnak tartott „nemzetieskedő” hagyomány. S ahol a kultúra sérülékeny szövetén szakadások keletkeznek, ott múlt támad, s működésbe lép az emlékezés, az újraértett hagyomány tudatos felülvizsgálata. Új értékekre és szabályokra lesz szükség, új múltra, mivel bármi új csak rekonstruált régiség alakjában léphet fel. A nemzeti közösség képzete tudvalevően a múltban találja meg fundamentumát, a nemzet elsősorban szimbolikus valóság. Mivel egy nemzeti kulturális tradíció folytonosságának megőrzése megkívánja az egységesítést, a hagyományozni kívánt és a kollektív azonosságot megjelenítő kánont, amely a mindenkori értelmezések kiinduló pontja lehet, s egy közösség értékbázisát és összetartozás-tudatát testesíti meg, az inkoherencia, a megszakítottság, az össze nem illőség, a kizárólagosság interpretációs mintázatát kellett ráilleszteni a tárgyra. Megszületett hát a magyar irodalmi hagyomány heterogén összetevőkből álló hierarchiát képező alakzata, ahol a nyugati mintának való megfeleltethetőség mindent igazol, és minden attól eltérő sorsa a felejtés. Fölnőtt e felfogás mögé idővel az európai liberalizmus új találmánya: a nemzetek fölötti, illetve a nemzetek nélküli demokrácia óhaj-tása. Ebben a konstrukcióban minden legitimáció forrása a szabad polgár, aki belátja már, hogy a nemzet kulturális kategóriája nem eleve, természetből fogva adott, hanem a történelem folyamán a vallásközpontú világképek visszaszorulásával keletkezett, s az individualizáció folyamatával együtt bontakozott ki. A gazdasági verseny, a globalizáció kényszere pedig szükségessé teszi e művelődésbeli alakzaton való túllépést. Immár az individualizmus marad a legfőbb társadalomszervező erő.

Az elitista akkulturalizációval, a szerzett tudással és pozícióval szemben napjainkban megjelent egy ellentétes tájékozódási próbálkozás. Ebben a változatban a hovatarozás a be-

leszületettséggel, a természetes otthonossággal írható le. Amolyan újfajta etnicizmusként határozhatjuk meg e törekvést, amely arra irányul, hogy a „mi” személyes névmással megjelölt közösségi érzést meghatározóan kiterjessze az egyéni azonosságtudatokra is. A kollektív identitás ekképpen fölötte áll a személyesnek, sőt a múlt szakralizálásával olyan életvezetési, viselkedési etikettet alkot, amely a hagyomány szükségszerű újraértésével szemben az elkötelezettséget, a hasonulást várja el. A múlt hatalmát e felfogás kiterjeszti a jelenre is. Azonosságképe normatív, előíró és szankcionáló. Aki megsérti az elfogadás és odaadó azonosság normáját, az kizárhatja magát a reprezentatív magyarságból. A nemzeti kulturális és történelmi hagyomány ez esetben is megosztott, vállalt és elutasított részekre oszlik. A kiválasztott tradíció viszont nagyon is egységes, szent és heroikus, kételyen felüli bizonyosság, mindenkori sérthetetlen példa. A nemzettudat e válfaja a vallásra hasonlít, amennyiben az emlékezés, a jelenvalóvá tétel és az ismétlés révén a régi dicsőségnek a közvetítésére, a remény elvére támaszkodva annak megteremtésére irányul. Sokban hasonlatos ez a modell a XVIII–XIX. századi „klasszikus” nemzeti gondolatvilághoz, amely teljes, öntörvényű világot kívánt a nemzet eszméjében teremteni a közös származástudatú, anyanyelvű és kultúrájú embereknek. A mostani változat annyiban sajtóságos, hogy gyakran tudomány- és józanészellenes arculatot ölt, szívesen időzik spekulatív eredetmagyarázatok, megalapozatlan analógiákban szerveződő nyelvfejtések, misztikus államideológiák meghiúsultságában. Esztétikai jellegű megnyilvánulásai egyelőre kimerülnek a „szakmai” és „poszt-kánoni” rendszerezések kritikájában, illetve kiegészítési kísérletében. Konkrét esetei jól ismertek lehetnek. Váljon a kánon részévé Nyíró József, Tormay Cécile és Wass Albert! – hangoztatják, többször érzelmi-hangulati és politikai motivációval indokolva idoljaik rehabilitálását. A pártfogók nézetei gyakran ahistorikusak – értékválasztásaikat változtathatatlanak, örökérvényűnek tartják –, s előfordul az is, hogy esztétikai szempontjaik felismerhetetlenné válnak az ideológia takarásában.

A kanonizálás valójában az értékeken keresztül azonosságtudatosítás, a hovatartozás megerősítése. Az elővezetett jelenségek nem alkalmasak a személyes identitás és a szabad viszonyulás tiszteletben tartása mellett a közösségi kulturális identitás megteremtéséhez és fenntartásához. A kánon – ahogyan Jan Assmann írja – az emlékezésre és az identitásra épülő kulturális folytonosságot erősíti meg. Eredendő értelmében egy társadalom akaratos emlékezése, emlékezési kötelezettsége. Az emlékezés ereje által teremődik meg a lehetőség a sajátnak érzett kultúrához való érzelmi kötődéshez, a műveltséghez, a múlthoz való tudatos, szakadásokon felülemelkedő viszonyuláshoz. Az emlékezet közösséget alapít, legitimitást, tekintélyt és bizalmat szerez. S hiába az etnikai hovatartozás szószólóinak odaadó ragaszkodása saját magasztos jelképeikhez, mert az identitás mára egyértelműen kulturális fogalomként vált, mely fenntartásához elengedhetetlen feltétel a szabad akarat döntése a közösséghez való tartozásról. Az elköteleződés választása együtt jár a saját személyes identitás történelmi létmódjának a belátásával: mindenki beleszületik egy kultúrába, s anyanyelvének elsajátítása során ennek a kultúrának az észjárását, szokásait és emlékezőképességét sajátítja el. Korunkban nyilván nincsenek merev határok a különböző anyanyelvi kultúrák között, tiszta, érintetlen alakjukban csak az absztrakció szintjén léteznek. Az ember szocializációja révén ilyen-olyan mértékben többnek is a részese lehet. A személyes kötődés kialakítása is egy sajátos viszonyulást jelent, amely tisztában van vele, hogy saját közösségi képe nem abszolút, mert a nemzet eszméje több, mint a létező kollektív tudatok összessége. Annál is könnyebb e tény be-

látása, mivel személyes azonosságtudat is csak az adott kulturális közösség értelemvilágában alakulhatott ki. A művészet autonómiáját és nemzetek fölöttiségét, az értéklajdonítás teljes mértékű viszonylagosságát valló intelligenciák is hasztalan törekednek a múlt meghaladására. Természetesen bárki vélheti úgy, hogy bármiféle identitás csak tűnő illúzió, csalóka délibáb. A haza fogalmát is azonosíthatja a pillanatnyi konform érzés helyszínével, és az otthonait is korlátozás nélkül változtathatja. Az emlékezés önmaga ellen fordítása, az elsajátított saját tradíció szétbontása, a felejtés akarása azonban egy spekulatív, voluntarista jövőképet fog eredményezni. Alapvonásaiban nem különbözik ez a kádárista Magyarország fölülről vezényelt szellemiségétől: a múlt radikális átírásától, az emlékezet megváltoztatásától, az emberi fejlődés célba érkezésének ígéretétől. Másodlagos kérdés, hogy ezt kommunizmusnak vagy globális értelemnek és kultúrának nevezzük.

A nemzeti irodalmi kánon alapvető kérdése így tehető fel: tételezhető-e a nemzet érték-közösségként? Avagy miért válik egy irodalmi mű megőrzendő értéké az anyanyelvi közösség számára?

Az irodalom kollektív, nemzeti jellege az identitás nyelvi-kulturális befolyásoltságából és saját hagyománytörténetéhez való odatartozásból magyarázható. A nemzeti irodalom nem csak hazafias tartalmak gyűjtőhelye. Ebben az esztétikai viszonyban a szépség felfedezése nem más, mint a nyelvi kifejezésben az olvasó önmagára találásának élménye. Az író részéről ugyanez a nyelv olyan élményt adó alkalmazását jelenti, amely a megértés és az érzelmi azonosulás révén a befogadás aktusában átélhetővé teszi a személyesen túlmutató kollektív azonosságot. Úgy lehetséges ez, hogy az azonosság jövőre irányultsága – azaz nyitott alakíthatósága, folyamatos gazdagodása – nyilvánvalóvá lesz. A nyelv megjelenítő, feloldozó ereje válik megtapasztalhatóvá.

Honnan származik a nyelv efféle képessége? Az emlékezés által jelenvalóvá tett múltból. Olyan példákat hoz fel a múlt mélyéből, melyek a jelen számára vonzó, követendő minőségeket képviselnek. A mű konfliktusainak, disszonanciáinak lehetséges feloldása, vagyis a jövőt megelőlegező megoldáskeresés a szimbolikus múlt visszahozatalára is irányul. A jövőt az emlékezés teremti. Az értelmezést létrehívó szituáció korlátainak átlépése, az érzelmileg támogatott megértési-megoldási képességben testet öltő azonosságtudat azért lesz hihető perspektíva, mert van előzménye: már egyszer voltaként, követendő mintaként ismerhető el. A jövő reménye a múlt értékeire utalt. S persze tisztában vagyunk vele, hogy a múlt egyrésztől a jelenben íródik, másrésztől létrehozta a jelent és megelőlegezte annak ítéletét. Ebből a hermeneutikai körből nincs menekülési útvonal, tehát egyik időtényező sem áll a másik fölött. Ha ez így van, akkor a hagyomány történetében megjelenő értékek az időfolyamat állandói, igazságtartalmuk önmaguk történeti létében igazolódnak.

Az esztétikailag értékes az azonosságban ragadható meg. Abban a részesedésben, melyben a szöveggel szembesülő befogadó önmaga behatároltságán felül emelkedve átérzheti kulturális azonosságát, anyanyelvéhez való odatartozását, s általa jussát egy önmagán túli, ám tőle nem elválasztott értelemből. Az újraélés vágya, a kívánatos múlt visszaszerzésének reménye mozgatja mind az identitás, mind az esztétikai értékre találás folyamatát. A szépség és az identitás teremtője az emlékezés. A „szép” azonosságélményt nyújt azáltal, hogy a kívánatos múlt igazságát átélhetővé teszi, még hozzá váratlan, újként ható kifejezésmóddal, nyelvi eredetiséggel. A várt és a váratlan együtthatása hoz magával

esztétikai hatást, és járul hozzá az identitás újraértett megerősítéséhez. Az értéktelenség érzése az üres ismétléshez, a sémák már unalomig ismert használatához vagy ismerős formai eszközök inadekvát, helytelen alkalmazásához köthető. A téves használat megint csak a régi tapasztalat talaján áll: funkciótlanúsága, félvezető jellege, ha úgy tetszik: hazugsága már korábban bebizonyosodott. De mit kezdünk az eredetiség fogalmával? Az emlékezés mégsem mindenható? A váratlanságra van szüksége, mint mondjuk egy vicc vagy tréfa esetében? Úgy vélem, minden újszerű verbális fordulat magának a nemzeti identitásnak a nyelvi történése. A kibontakozás, a bekövetkezés ígérete felé való elmozdulás. Maga az azonosságtudat léte, az emlékezés előremozgása.

A váratlanság és az emlékezés bonyolult viszonyára mondok egy példát. A múlt század hatvanas éveiben Csoóri Sándor saját bevallása szerint a modern költészet, a szürrealizmus idegen nyelvű példáin keresztül jut el a magyar népdalok egyik ősi sajátosságához, a korábbi értelmezéseket kiegészítő belátáshoz: népdalaink képi világa gyakran elszakad a valósághű realizmustól, s a korban korszerűnek számító poétikákkal tart kapcsolatot, sőt azok ősképeinek tekinthetők. Az újdonságot hozó nyelvi kifejezőmód külső hatásként jelenik meg eredetileg, s látszólag az emlékezés ösvényein előre- (azaz a múlt távolába) haladva egy a múlt egymásra rakódó rétegei által elfedett hagyományrészletre bukkan a visszatekintő költő. De mégsem! Igazából ráébredésről van szó: e részlet valójában sohasem felejtődött el, hiszen Csoóri számos élő népdalból képes idézni állítása alátámasztására. Az emlékezés addigi módja takarta ki látómezejéből. Bizonyos szempontból a tyúk és a tojás esetének változatával van dolgunk. Kulturálisan külső hatás kellett ahhoz, hogy a költő saját múltszemlélete megváltozzon, azaz a régiségből új aktuális tartalmat emelhesen fel, avagy azért gyakorolt rá ösztönző hatást a térben távoli minta, mert az sajátos formában eleve része volt műveltségének? A szürreális képiség csak indikátora, elindítója volt-e az emlékezésnek? S ha az utóbbi válasz felé hajlunk, akkor kijelenthető-e, hogy a régi újként való visszatérése a váratlanság mi-benlétének nyitja, s így működne-e a kultúra? Amolyan önépítő módon: valójában mindig önmagát teremti újra a nyelvben, saját eredendően adott igazságát bontakoztatja ki a változatok sokféleségében. S tegyük fel, ez a változási képesség lenne fennmaradásának biztosítója. Egy anyanyelvi kultúra önmagával való azonossága, azaz igazsága tehát a változatokon keresztüli történésként érthető meg. S ebből a folyamatból részesedhet az az alkotó vagy befogadó, aki az esztétikai hatáson keresztül ízelítőt kap ebből a saját azonosságát is megerősítő fölöttes igazságból. Ráeszmél, hogy a szépség az önazonosságot jelenti, mely mindig több, mint a személyes identitás, de nélküle megtapasztalhatatlan. Lehet, hogy így van!

Az esztétikai viszonyban lehetséges katarzis a múltba ragadottság ellen hat: benne az időbeliség felfüggesztése, az azonosság folyamatának pillanatnyi bekövetkezése történik meg. Támogatja e hatást az emlékezés speciális térdimenziója is. A bennünk élő múlt nyilván mindenekelőtt a nemzet múltja, s mivel időfogalom nem létezhet tér nélkül, így a nemzeti múlthoz lokalitás és az ahhoz társuló tárgyi emlékezet tartozik. Ennek a földrajzi és instrumentális természetű szimbolikus valóságnak nemcsak helyhez „köötöző” jelentősége van, amennyiben az otthonosság tereit öleli föl, hanem egy elvontabb értelemben a származás helyét és a belakható tér képzetét is előhívja, s az elérhető boldogság helyszínéül a „hazát” jelöli meg – minden transzcendentális és metafizikai jelentésével és érzelmi többlettel együtt.

Senki sem cserélheti el a múltját!

Azért is elvetendő a saját hagyományukat romboló kultúraváltók példája, mert a szabad fölcserélhetőség végsőkéig vitele, a variabilitás abszolutizálása a bekövetkezést, vagyis az azonosság megerősítését tulajdonképpen kizárja, illetve elvi lehetetlenségének elfogadására cseréli. Az identitás „mozgó” identitás, az azonosság nem más, mint az azonosság hiánya, hallani a verdiktet. Az ember halandóságától, az örök semmi félelmétől hajtva teremt a maga számára illúziókat, melyekkel azonosulni tud – így tanítják. Azonban az a személyes identitás, amely csak korábbi önmaga tagadásában ismer magára, persze ugyancsak saját elképzeléseinek foglya. Az antropológiai öncsalás leleplezésének bölcsességétől eltelve valójában egy jövő nélküli egzisztenciát képvisel, amely az aktuális jelen időn kívül csak a terhes múltat ismeri. Önmagába záródik, s a létének garanciáját adó evilági, nagyon is materiális tekintélyeknek hódol be – hogy a közösségi kultúra hiányában a „szabadság” ábrándjának lepedőjébe burkolózhasson, leplezve meztelenségét.

Miért nem tud hát megszületni egy nemzeti irodalmi kánon nálunk? Azért, mert meg kellene változtatnunk műtszemléletünket és emlékezésünk módját! Keressük és értsük meg hát saját azonosságunkat! ◀



*A századvég anyala (1993)*

---

PAPP ENDRE (1967) irodalomkritikus. A *Hitel* felelős szerkesztője.